

SPROGETS MAGT

Medier, mennesker og sprog

R. JUUL-16-

SPROGETS MAGT - MEDIER, MENNESKER OG SPROG

er udgivet af mediebrugerorganisationen
KLF, Kirke & Medier, Korskærvej 25,
7000 Fredericia.

Hæftet udgives i forbindelse med konferencen
Kulturen i sproget, sproget i kulturen, der afholdes
på Christiansborg den 16. september 2016.

UDGIVELSESDATO

16. august 2016

REDAKTØR

Jeanette Suell
jss@klf.dk

LAYOUT

Optimal Marketing
kontakt@optimalmarketing.dk

OPLAG

12.500 eksemplarer

TRYK

Jørn Thomsen Elbo A/S

Kirke & Medier

4

INDLEDNING

Sproget deler vandene af Henning Bjerg Mikkelsen

6

KAPITEL 1

Side 8: Sproget på dagsordenen af Kim Borregaard Eriksen

Side 12: Modersmål-Selskabet: Det danske sprog er ægte kulturarv af Jørgen Christian Wind Nielsen

16

KAPITEL 2

MEDIERNES SPROGLIGE RAMMER

Side 18: Sproget i kulturen og kulturen i sproget af Bertel Haarder

Side 22: Hvorfor bander Jeppe... også i medierne af Martin Kristiansen

Side 26: Da donkraft blev til dumkraft af Lars Bennike

30

KAPITEL 3

DET HØRER MEDIEBRUGERNE

Side 32: DR - en vigtig sproglig normsætter af Malene Ullerup Madsen

Side 38: Bandeord og selvkontrol af Sørine Gotfredsen

Side 40: Ord skaber virkelighed af Pia Justesen

Side 44: Fra møgbeskidt hundehoved til klam stodder - interview med Marianne Rathje

Sproget deler vandene

Sprog deler vandene. Det ser vi gang på gang. For eksempel i debatten om, hvorvidt Danmark skal have en sprogpolitik. I snakken om, hvordan sproget i medierne påvirker os – eller ikke påvirker os. Og i samtaler, hvor én mener, at bandeordene fylder for meget i de danske børne- og ungdomsudsendelser, mens en anden siger, at medierne skal afspejle børnenes eget sprog. Endnu én argumenterer for, at medier skal være opdragende og dermed undlade bandeordene, og atter andre mener, at skældsordene er med til at gøre sproget levende, mens modstanderne siger, at eder og forbandelser skaber et fattigere sprog.

Ja, sproget deler vandene. Det vil artikelsamlingen, du sidder med her, også bekræfte. Mediebrugerorganisationen KLF, Kirke & Medier har med udgivelsen ”Sprogets magt - Medier, mennesker og sprog” inviteret en række af landets debattører og mediefolk til at komme med deres tanker om sproget. Pennen har været givet fri, og det er der kommet en mangfoldig samling bidrag ud af. Således tager Martin Kristiansen, sprogredaktør på DR, os med tilbage til Holberg og hans tanker om brugen af eder og forbandelser. Advokat og ph.d. Pia Justesen bringer nutidens debat om ytringsfrihed, racisme og diskrimination

til torvs og slår i sin kronik fast, at ”ord er ikke bare ord. Ord skaber virkeligheden.” Stud. mag på Syddansk Universitet Malene Ullerund Madsen er til gengæld gået mere praktisk til værks og har lavet en undersøgelse af sproget på P3.

Politisk er der bidrag til artikelsamlingen fra kultur- og kirkeminister Bertel Haarder. Han slår fast, at vi ikke skal forvente vedtagelsen af en dansk sproglov, så længe han er kultur- og kirkeminister. Bertel Haarder mener nemlig, at sproget udvikler sig bedst i frihed. Måske modsat formanden for Modersmål-Selskabet Jørgen Christian Wind Nielsen, der på vegne af netop Modersmål-Selskabet advokerer for, at Danmark bør have en sprogpolitik.

Ja, sproget deler vandene. Men det samler os også. Som danskere er vi bundet sammen af vores fælles sprog, og den bedste måde at blive integreret i samfundet på er ved at lære at tale dansk. Sprog er altså tilsyneladende et af de midler, der binder os sammen som nation.

Det kender du måske selv fra ferier i udlandet, hvor vi på lang afstand kan høre vores modersmål og med det samme ved, at her er en landsmand. Og blot dét, at vi kan mødes om vores fælles sprog, udløser en hilsen, et

smil, et anerkendende nik med hovedet eller sågar en snak om, hvor i Danmark, man kommer fra, hvor længe man har været på ferie og så videre. At have det samme sprog er en instinktiv anerkendelse af, at vi grundlæggende er rundet af det samme.

Det er denne anerkendelse af, at det danske sprog skal bevares, ud-

vikles og passes på, der har skabt grobunden for udgivelsen af denne lille samling af sproglige holdninger. Jeg håber, den kan bidrage til eftertænkksomhed i forhold til, hvordan vi bedst bevarer det danske sprog. Samtidig danner ”Sprogets magt - Medier, mennesker og sprog” baggrund for konferencen ”Kulturen i sproget, sproget i kulturen,” som KLF,

At have det samme sprog er en instinktiv anerkendelse af, at vi grundlæggende er rundet af det samme.

Henning Bjerg Mikkelsen

Kirke & Medier afholder på Christiansborg den 16. september 2016. Her vil fokus særligt være på mediernes påvirkning, udvikling

eller afvikling af det danske sprog. Det er KLF, Kirke & Mediers håb, at bogen her samt konferencen på Christiansborg kan skubbe medierne i retning af at

værne om det danske sprog, udvikle det i stedet for at afvikle det og ikke mindst arbejde for, at skældsordene begrænses til et minimum, særligt i børne- og ungeudsendelser.

Med håbet om, at du finder ”Sproget magt – Medier, mennesker og sprog” interessant, ønsker jeg dig god læselyst.

Kapitel 1

KLF, Kirke & Medier og sproget i medierne

For år tilbage, da jeg var helt ung, var jeg bo-medarbejder. Jeg boede sammen med nogle unge mennesker, som havde det svært, og tanken var, at jeg skulle lære dem noget om at være et helt almindeligt ungt menneske. Det stod dog hurtigt klart for mig, at læringen gik begge veje: For eksempel er jeg opdraget til at have et pænt og ordenligt sprog. Men da jeg boede sammen med de unge mennesker, skete der noget med mit sprog. Jeg bemærkede det ikke selv før, mine omgivelser gjorde mig opmærksom på det. Jeg begyndte at hyle med de ulve, jeg var iblandt. Det tror jeg helt generelt, der er en tendens til, at vi gør.

Sådan er det også med sproget i medierne. Det er et fælles gods, som er med til at forme os som borgere og herunder også vores hverdagssprog. På DR og TV 2 oplever vi, hvordan dialekterne forsvinder, og nye vendinger og ord bliver hurtigt almene i hele landet. Der sker med andre ord en sproglig forandring og udvikling, som ikke alene formes af de mennesker, som er tæt på os geografisk, men via medierne bliver sproget også et fælles gods på tværs af både regioner og lokalområder. Det stiller medierne i en særlig rolle, hvor de har et stort ansvar for, hvordan sproget udvikler sig.

Sproglig kritik er ømtålelig

Der sker og er til alle tider sket en udvikling i sproget. I 1950'erne havde vi i KLF, Kirke & Medier et stort fokus på sproget. Vi lavede en kampagne mod bandeord og grimt sprog i medierne. Dengang strømmede medlemmerne til vores organisation, fordi de sympatiserede med vores synspunkter. I dag forholder tingene sig noget anderledes, men vi tror stadig på, at de fleste mennesker forventer et ordentligt og forståeligt sprog i medierne.

Sprogets løbende udvikling er ikke noget, vi er særlig bevidste om i dagligdagen. Vi lægger først mærke til det, når vi for eksempel ser et 15 år gammelt tv-klip. Så høres det tydeligt, at sproget forandrer sig. Det skal det også. Der kommer nye ord og vendinger til, og unge mennesker taler på en anden måde end de ældre. Det er en del af den naturlige udvikling i sproget. Det sker, at mange ældre synes, unge mennesker taler mere uforståeligt og mere grimt, end de selv gør. Omvendt synes de unge mennesker måske, at det er de ældre, der er galt på den og taler "gammeldags." I KLF, Kirke & Medier ved vi, at sproglig kritik – uanset, hvem der er afsender og modtager – er et ømtåleligt emne, og der er helt tydeligt nogle kulturelle forhold og spænd mellem generationerne, der spiller ind på

vores måder at høre sproget på. Betyder det, at vi bare skal melde pas og lade sprog været sprog? Det mener vi ikke.

En stigende sproglig fattighed

Derfor besluttede KLF, Kirke & Mediers landsmøde i 2014 at sætte sproget på dagsordenen. Dengang var der især tre forhold, der gjorde sig gældende: For det første havde en del af vores medlemmer et indtryk af, at sproget særlig i radioen, men også i nogen grad på tv, var blevet ringere og mindre pænt. For det andet oplevede vi en stigende sproglig fattighed, der dels var båret af flere anglikanske ord, som vandt mere og mere ind, og dels så vi, at variationen af ordene blev noget mindre. Vi oplevede for eksempel, at et ord som "fantastisk" pludselig blev brugt om ting, som måske nok var gode og interessante, men dog ikke "fantastiske". Det tredje forhold var, at vi oplevede, at der i mange programmer, særligt i dramaproduktionerne, blev brugt lydeffekter og talt på en måde, så mange mennesker havde vanskeligt ved at forstå deres eget modersmål.

Når alt er fedt eller shit

En granskning af DR's sprogpolitik og sprogetik har sidenhen vist os, at DR har forstå-

FOTO: HENRIK LUNDAL REVSHØJ

KIM BORREGAARD ERIKSEN

Født i 1964, er landsstyrelsesmedlem i KLF, Kirke & Medier, formand for KLF's fokusudvalg og formand for SLS (Samarbejdsforum for danske lytter- og seerorganisationer). Kim Borregaard Eriksen er mangeårigt medlem af KLF og har altid interesseret sig særligt for sproget i medierne.

elsen for og bevidstheden om, at de bærer et medansvar for den sproglige udvikling i Danmark. De er klar over, at de både i almindelighed, men måske i særdeleshed overfor nye generationer og nye borgere har et særligt ansvar. Spørgsmålet er, om DR's fine sprogpolitik er ordentligt implementeret i de enkelte programafdelinger og hos de enkelte programmedarbejdere? Her har vi oplevet mange situationer, hvor DR ikke lever op til sin sprogpolitik. Især er problemerne store på de kanaler, der henvender sig til den unge målgruppe, det vil sige de kanaler, der i særdeleshed har en indflydelse i forhold til de nye generationer.

DR's unge programmedarbejdere må på mange måder formodes at være et produkt af deres egen generation. Derfor taler og agerer de naturligvis som deres jævnaldrende. Samtidig er det også væsentligt, at de nye generationer kan genkende sig selv i programmerne. Det er med andre ord svært at lave radio for unge, hvis man ikke må tale et sprog, de unge forstår.

Men i KLF, Kirke & Medier mener vi ikke, det drejer sig om enten eller. I stedet handler det om, at DR også på det sproglige område bør have en vision om at være med til at udvikle sproget og påvirke det på en

måde, så vi bevarer et ordenligt og varieret dansk sprog. Det handler ikke om at tælle bandeord og holde øje med, om der "ryger en finke af panden." Det handler om at hjælpe programmedarbejderne til en bevidsthed om det ansvar, de bærer, i forhold til danskernes sproglige udvikling. DR skal ikke alene reflektere sproget, de skal i stedet have en ambition om at bevare og udvikle et ordentligt sprog, hvor der er variationer og det hele ikke bare er "fedt", "fantastisk" eller noget "shit".

Sproglige krav til DR og TV 2

Det er naturligvis ikke kun DR, der sprogligt har haft KLF, Kirke & Mediers opmærksomhed. Siden landsmødet 2014 har vi haft fokus på sproget i medierne generelt, dog med et særligt fokus på de store flowkanaler, hvor TV 2's hovedkanal også er en væsentlig aktør.

TV 2 er dog ikke særlig præcise med deres sprogpolitik. På den ene side anerkender de, at de har et sprogligt ansvar. På den anden side er de ikke meget for at formulere en sprogpolitik, så de kan måles på den. Det, synes KLF, Kirke & Medier, er meget uheldigt. Vi mener, at TV 2 og DR er væsentlige aktører i vores samfund, herunder også i relation til sprogudviklingen. Derfor bør der stilles mere specifikke krav til netop de to mediehuse.

Politisk bliver der indgået public service-aftaler med DR og TV 2, og de pålægges hvert år at aflægge en rapport om, hvordan de lever op til aftalens krav og betingelser. Vi mener ikke, at armslængdeprincippet anfægtes af, at der i lighed med andre særlige krav til stationerne også skal være sproglige krav, som public servicestationerne skal leve op til.

Udvikling snarere end afvikling

KLF, Kirke & Medier mener, at vores danske sprog spiller en væsentlig rolle i forhold til samfundsforståelsen og det, vi betragter som danske værdier. Når indvandrere eller flygtninge kommer til landet, mødes de med kravet om at lære dansk, fordi det på en eller anden måde er nøglen til at blive integreret og forstået i vores samfund. I flere tv-udsendelser

har vi også oplevet, at nye borgere konkret har nævnt, at netop medierne er med til at lære dem det danske sprog.

Derfor ønsker KLF, Kirke & Medier, at brugen af grimme udtryk, fornædrende sprog og bandeord i medierne begrænses, så det klart signaleres, at det ikke er ordentligt sprog. Ofte, når sproget er fattigt og mangler ord, så erstattes det i stedet af kraftudtryk eller engelske ord hentet fra enten det latrinære eller seksuelle univers. Det er med til at gøre sproget fattigere. Derfor ønsker KLF, Kirke & Medier, at medierne går foran i kampen mod disse udtryk. Definér en sprogpolitik og anvend den. Sådan tror vi på, at medierne kan bidrage til en udvikling af vores smukke danske sprog snarere end en afvikling.

Det danske sprog er ægte kulturarv

At parlamentere betyder at forhandle eller diskutere. Parlamentarisme og repræsentativt demokrati betyder, at man repræsenterer nogen og forhandler med nogen. Ved hjælp af sproget, forstås. Vores demokratiske styreform er baseret på, at vi taler med hinanden. Uden sprog, uden dialog, uden diskussion og uden forhandlinger, intet repræsentativt demokrati.

Modersmål-Selskabet har netop til formål at virke for bevarelse og udvikling af det danske sprog som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre.

Det danske sprog har været med os i al den tid, vi har kunnet dokumentere et sprog her, hvor vi bor. Det danske sprog er ægte kulturarv. Det har været med til at forme os selv og vores samfund til det, vi kender i dag. På mange måder udgør det forudsætningen for vores kultur, som den aktuelt kommer til udtryk.

Sproget forandrer sig. Det har det altid gjort. Det følger med tiden. Gjorde det ikke det, ville vi ikke længere kunne bruge det.

Et negativt pres på det danske sprog

Modersmål-Selskabets fokus var oprindeligt på det talte sprog. Det er det fortsat, men meget er ændret siden 1979, hvor Selskabet blev

stiftet. En stor del af den demokratiske debat og samtalen i samfundet foregår i dag i de elektroniske og sociale medier. Ikke mindst de sociale medier har frembragt en helt særegen kombination af mundtlighed og skriftlighed, på godt og ondt. Tit hører vi om hadeytringer, grove verbale overfald, mobning og chikane.

Sproget kan skabe et sprogligt og kulturelt fællesskab. Men det kan også holde mennesker uden for fællesskabet. Jo bedre man er til dansk, jo større muligheder har man i fællesskabet.

Sproget har udviklet sig i mødet med andre kulturer: kulturelt, erhvervsmæssigt, politisk, gennem menneskers rejser og migration. Et sprog skal være plastisk i mødet med andre sprog. Men der er også kræfter, der vil underminere sproget, udhule det og tømme det for indhold, medmindre der sættes ind mod dem. Virksomheder i Danmark, der kommunikerer på engelsk i Danmark, offentlige myndigheder, der tildeler projekter engelske navne, uddannelsesinstitutioner, der meningsløst bedriver uddannelse og forskning på engelsk og giver fag engelske navne. Unge mennesker, der mener, at engelsk er smartere end dansk. Computerindustrien, elektroniske og digitale medier, der er designet og kommunikerer på engelsk. Lovgivning, der gør det muligt på

bestemte områder udelukkende at kommunikere på engelsk. Nedprioritering af dansk i internationale samarbejder og sammenhænge. Underholdningsindustrien. Flygtninge, indvandrere og udenlandsk arbejdskraft, der ikke tilbydes eller får tilstrækkelig danskundervisning. Hver for sig måske uskyldigt, samlet set et negativt pres på det danske sprog.

En sproglig, digital infrastruktur

Derfor arbejder Modersmål-Selskabet for at bevare og udvikle det danske sprog. Vi mener, at der skal vedtages en sproglov, der som i mange andre lande symbolsk viser, at dansk er det fælles, officielle og samfundsbærende sprog i Danmark, helt uden at krænke befolkningens ret til at tale andre sprog i andre sammenhænge. Loven skal fungere som rammelov for sproglovgivning på centrale samfundsområder, som nævnt ovenfor. Grundloven nævner ikke med ét ord, at dansk er det samfundsbærende sprog i Danmark, selvom den er skrevet på dansk. Kun i retsplejeloven og i et vist omfang forvaltningsloven findes sproglige reguleringsbestemmelser. Modersmål-Selskabet arbejder for, at der sker en omfattende digitalisering af den nedskrevne danske kulturarv. Vi arbejder for, at der udvikles digitale værktøjer, der gør det muligt

FOTO: ???

JØRGEN CHRISTIAN WIND NIELSEN

Formand for Modersmål-Selskabet og konsulent i forbundet Kommunikation og Sprog. Uddannet cand.interpret. i spansk, translatør fra CBS og master i computermedieret kommunikation fra RUC. Han repræsenterer også Modersmål-Selskabet i Dansk Sprognævn.

MODERSMÅL-SELSKABET

uddeler Modersmål-Prisen, udgiver bøger og blade, deltager i messer og konferencer, holder medlems- og debatmøder, skriver debatindlæg og arbejder i forhold til det politiske system. Selskabet er den eneste private, uafhængige interesseorganisation for det danske sprog.

at oversætte, maskinoversætte og tale til den digitale teknologi med fuld anvendelse af dansk. En sproglig, digital infrastruktur.

Modersmål-Selskabet går ind for, at der udvikles en digital sproglig infrastruktur i EU, der gør det muligt at maskinoversætte mellem flest mulige sprog i EU, samtidig med, at der sker en styrkelse af det danske sprogs placering og brug i de europæiske institutioner. Modersmål-Selskabet er selv i gang med en omfattende digitalisering af samtlige Selskabets årbøger, blade og andre trykte publikationer. Det danske sprog skal eksistere fuldt ud i cyberspace og skal naturligvis være et selvfølgeligt element i en Danmarkskanon eller kulturarvskanon. Modersmål-Selskabet arbejder for at styrke det danske sprog hele vejen gennem uddannelsessystemet, såvel det akademiske som det erhvervsrettede.

Dialogen skal styrkes, ikke stækkes

De sociale og de elektroniske medier er i dag bærere af en væsentlig del af den civile dialog og den politiske debat i Danmark. Langt de fleste mennesker i dagens Danmark kommunikerer ubesværet i de elektroniske og i de digitale medier. Men det er ikke tilstrækkeligt at beherske teknologien. Også den sproglige

og kulturelle digitale dannelse skal beherskes, og det er langt fra tilfældet. Eksempler på dét er desværre alt for hyppige. Dialogen skal styrkes, ikke stækkes.

Mennesker mødes digitalt, men heldigvis også fysisk. Derfor er den personlige samtale lige så vigtig, som den altid har været. Mennesker bør mødes med respekt, i øjenhøjde, med parathed til at lytte og med evne til at udtrykke sig detaljeret og nuanceret. Samtalen i samfundet, uanset om den foregår gennem trykte, elektroniske eller digitale medier, eller den foregår menneske til menneske, påvirker stemningen i samfundet. Derfor arbejder Modersmål-Selskabet også for en styrket mundtlig og retorisk træning og formidling i uddannelsessystemet.

Vejen til et styrket dansk for alle, der opholder sig i Danmark på mere permanent basis, går gennem en øget bevidsthed om vigtigheden af sprog og gennem en øget indsats for at styrke mundtlige, skriftlige og digitale kompetencer hos os alle sammen kombineret med en styrket indsats i de strukturer, der har betydning for kommunikationen i samfundet.

Din indre stemme taler dansk. Brug den!

Kapitel 2

Mediernes sproglige rammer

Sproget i kulturen og kulturen i sproget

Med nogle års mellemrum rejser der sig et ønske om en samlet dansk sproglov og en mere håndfast sprogpolitik. Årsagen er ofte en bekymring for det danske sprogs fremtid i lyset af de mange engelske låneord, det omsiggribende og forlørne konsulentsprog og ikke mindst de unges noget ensporede udtryksform, hvor alt kan synes enten ”fedt” eller ”sygt” (der vist nok for øvrigt betyder nogenlunde det samme).

Jeg kan sagtens forstå bekymringen. Jeg ønsker også udtryk som at ”vækste”, ”kommentere på” eller ”italesætte” ad hekkenfeldt til, og ofte kunne jeg ønske mig, at ikke mindst de danske journalister fik øjnene op for den store mangfoldighed på den danske sprogpælet. Alligevel deler jeg hverken ønsket om en dansk sproglov eller om en mere håndfast sprogpolitik. Som så mange andre livsområder udvikler sproget sig bedst i frihed.

Der skal nu ikke herske nogen tvivl om, at jeg deler ønsket om, at dansk bliver ved med at være et levende, rigt og stærkt sprog. Og jeg ville ønske, at mange flere danskere benyttede sig af de mange gode gamle danske ord og udtryk, som har saft og kraft, og som af og til bliver glemt. For sproget er ikke blot et kommunikationsredskab, som man kan benytte eller skifte ud med et andet. Sproget er kultur.

Og vores kultur lever af sproget.

”Mit sprogs grænser er min verdens grænser”, skrev filosofen Ludwig Wittgenstein. Det definerer os og knytter os sammen som folk. Derfor er det så afgørende, at indvandrere og flygtninge, som kommer til Danmark og ønsker at blive en del af det danske samfund, får lært det danske sprog så hurtigt som overhovedet muligt.

Men som jeg har understreget i forbindelse med lanceringen af en ”Danmarkskanon”, så er vores kultur og vores samfund blevet til i en levende vekselvirkning med påvirkninger fra udlandet. Mange af de kulturelle fænomener er kommet til os fra udlandet, ikke mindst fra Tyskland. Det gælder for eksempel Reformationen, romantikken, kulturradikalismen og arbejderbevægelsen – for slet ikke at tale om juletræet! Og alligevel har vi gjort fænomenerne til vores egne og givet dem et særligt dansk præg. Vores kulturelle præg ligger måske mere i sammenhængen og betoningen end i de enkelte fænomener.

På samme måde er store dele af vores sprog kommet til os udefra. Fra plattysk, fra engelsk og fransk, fra latin og græsk. Vi har også selv givet mange gode ord videre (for eksempel gennem de mange nordiske ord, vikingerne tog med sig til England). Og hvem kan

egentlig sige, hvor dansk ender, og svensk og norsk begynder? Alligevel er det danske sprog umiskendeligt vores! Ligesom med kulturen er det ikke de enkelte dele, der er afgørende, men sammenhængen og betoningen.

Men hvem skal sørge for, at det danske sprog forbliver levende og rigt? Svaret er: Det skal vi alle! For det er vores kærlighed til sproget og til kulturen i vores sprog, der holder det i live. Og som sørger for, at sproget hele tiden udvikler sig sammen med det danske samfund. Derfor er en sprogløb heller ikke den rette fremgangsmåde. Alt efter, hvilken del af det danske samfund, vi ser på, skal de sproglige hensyn passe til netop det pågældende område. Det gælder både undervisning, uddannelse, integration og så videre. Det danske sprog kan ende med at blive meget forstenet og udansk med en sprogløb. Jeg tror i hvert fald ikke, at Grundtvig ville have stemt for!

Til gengæld vil jeg gerne arbejde for at fremme den danske sprogteknologi, sådan som Dansk Folkeparti for nylig har foreslået. Og det er der heldigvis bred opbakning til blandt kulturpolitikkerne. Sprogteknologi er et spændende område, som er inde i en konstant udvikling. Betegnelsen dækker alle de teknologier, som indeholder sproglige elementer, for eksempel stavekontroller,

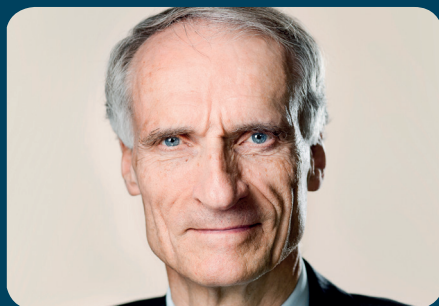

FOTO: STEEN BROGAARD

BERTEL HAARDER

Født 1944, blev medlem af Folketinget for Venstre i 1973 og har siddet som minister i mere end 20 år, herunder som undervisningsminister i mere end 15 år. I juni 2015 blev han udnævnt som kultur- og kirkeminister.

talegenkendelse, maskinoversættelse og talestyring. Med hjælp fra de erfaringer med sprogteknologiske byggesten, som man har gjort sig i blandt andet Holland og Belgien, kan det tænkes, at vi kan fremme udviklingen af de danske sprogteknologiske redskaber til glæde for alle de områder, der er i berøring med sprogteknologien.

Men at jeg anser en egentlig sproglov for en dårlig idé, betyder selvfølgelig ikke, at jeg ikke tager ansvar for det danske sprogs ve og vel. På Kulturministeriets område består sprogpolitikken først og fremmest i de opgaver, som løses af Dansk Sprognævn, nemlig at fastlægge den danske retskrivning og rådgive i sproglige spørgsmål. Og så er der bevaringen af den sproglige kulturarv, som sker i vores biblioteker, arkiver og museer. Samtidig spiller kunst- og kulturområdet også en særligt væsentlig rolle for den danske sprogudvikling i kraft af de mange forfattere, musikere, kunstnere, filmfolk, journalister og mediefolk, som alle bidrager direkte eller indirekte til sprogudvikling og sprogformidling. Medierne har en særlig forpligtelse til at formidle et godt og korrekt dansk, hvilket blandt andet afspejles i DR's public service-kontrakter. Hvordan denne forpligtelse konkret skal løstes i blandt andet nyhedsudsendelser, debatter,

underholdningsprogrammer, dramaserier og børneprogrammer, er til gengæld op til DR selv.

Journalisten Abdel Aziz Mahmoud har for nyligt foreslået at optage "public service" i den kommende Danmarkskanon, fordi hans dansk-palæstinensiske familie i høj grad lærte det danske sprog og samfund af kende ved hjælp af fælles fjersynsoplevelser, hvad enten det var julekalenderen, OBS! eller Bullerfnis. Vel at mærke i en familie, hvor der blev talt arabisk i hjemmet. Gode tv-programmer med bred appel kan ikke blot bidrage til at samle danskerne omkring en fælles kulturel og sproglig ramme, men de kan også være et vigtigt vindue til god integration.

En stor del af den sproglige udvikling og formidling foregår i kunsten og kulturlivet i bred forstand. Selvom sproglig kreativitet kan komme hvor som helst fra, og nye ords oprindelse derfor ofte fortaber sig i det uvisse, så har vi stor glæde af samspillet mellem vores forfattere, digtere med mere og deres publikum. Tænk blot på ord som "knudemand", som blev skabt af Herdis Møllehave i romanen *Le* fra 1976, eller "tryghedsnarkoman", som stammer fra Vita Andersens digtsamling *Tryghedsnarkomaner* fra 1977. Disse ord er blevet væsentlige bidrag til det danske ordfor-

råd takket være samspillet mellem forfatter og læser. Det er på sin vis lidt ironisk, at netop Herdis Møllehave og Vita Andersen har fået den ære at være kilder til nye orddannelser, når nu deres litteratur senere kom til at stå i skyggen af andre, mere modernistiske forfattere, som så ned på 70'ernes "bekendelseslitteratur".

Også i musikken oplever vi, hvordan det danske sprog bliver afprøvet og omformet og får nyt liv. Selvom mange danske bands vælger at synge på engelsk, så har det danske sprog også et solidt fodfæste i dansk pop- og rockkultur. Og måske særligt i rapmusikken, hvor et ellers amerikansk inspireret fænomen bliver oversat til danske forhold ved hjælp af det danske sprog. For eksempel fik et ord som "stodder", som var på vej helt ud af den aktive sprogbrug, nyt liv tilbage i 2001, da rapgruppen "Den Gale Pose" gav ordet nyt liv med albummet Definitionen af en stodder. Dertil kommer, at rap har givet plads til indvandrergrupper, som slår igennem med deres helt egne sproglige nyskabelser, som for

eksempel hos rapperen Sivas. Det kan både være til gavn for integrationen og en sproglig berigelse.

Vi har alle ansvaret for at lade os inspirere af nye ord, som giver mening til nye fænomener og genstande, som bliver en del af vores hverdag. Ligesom vi har ansvaret for at bevare de mange gode ord, som det danske sprog allerede råder over. Om vi lader os inspirere af andre sprog, må være op til den konkrete situation og det konkrete ord. I dag vil ingen begræde, at vi har optaget et ord som "weekend" i det danske sprog, men det skyldes ganske givet også, at ordet fik fodfæste samtidig med, at 40-timers arbejdsugen blev indført, og lørdagen dermed blev en fridag for de fleste danskere. Vi manglede ganske enkelt et ord for de to dage i slutningen af ugen.

Sproget er levende og kan hverken styres af lovgivning eller af sprogrøgttere. Vi kan derimod lade de gode eksempler, den sproglige kreativitet og sproglige kulturarv få plads og opmærksomhed og håbe, at det bliver til gavn og inspiration for alle danskere.

Hvorfor **bander** Jeppe... også i medierne?

Sproget i medierne skal forbedres. Især bør mængden af bandeord og groft sprog nedbringes. Sådan lød ønsket blandt kristne mediebrugere ifølge en rapport, som KLF, Kirke & Medier offentliggjorde tidligere i år.

I DR vedkender vi os et sprogligt ansvar. DR har de senere år søgt at imødekomme forventningerne til den sproglige kvalitet fra opdragsgivere og befolkning ved at føre en aktiv sprogpolitik. Vi har udviklet en intern kursusvirksomhed omfattende obligatorisk taleundervisning for nyansatte, faste kurser i basisgrammatik, klicheworkshops og meget mere. Hovedindtrykket, som en række undersøgelser understøtter, må da også være, at der er megen god formidling og mange dygtige sprogbrugere blandt DR's medarbejdere at glæde sig over. Men hvad med det grove sprog?

I DR erkender vi, at området kræver øget opmærksomhed. Ikke så meget i den regulære nyhedsformidling, hvor det praktisk talt aldrig hænder, at DR's værter og reportere bander. Problemet knytter sig mere til andre programgenrer og ikke sjældent til medvirkende gæster. For at forstå baggrunden vil jeg pege på to tendenser i medieudviklingen,

som muligvis har medført flere bandeord i sendefladen. Den ene drejer sig om større mangfoldighed i, hvem der kommer til orde, den anden om ændrede produktionsformer.

Slip det levende ord fri

I 1983 udgav Modersmål-Selskabet debatbogen "Dansk i Æteren". I den kunne man læse et indlæg med titlen "Radio og tv har fået en skolemesterrolle", forfattet af selskabets daværende formand Gerda Thastum Leffers. I artiklen argumenterer Leffers for, at de "professionelle skærmfolk" bør overlade mere sendetid til "gennemsnitsmennesker". Med henvisning til Grundtvig beder hun om, at man slipper det levende ord fri i æteren. Hun skriver: "Hvis man fra skærmfolkets side vil gøre noget for sproget, for dialogen, tror jeg, man skal bringe hverdagen, ukendte folk, dialekttalende, stof, som ikke er populært – så selvmodsiggende det kan lyde – til torvs lidt oftere".

Leffers ønske må siges at være gået i opfyldelse. Især fordi det siden skulle vise sig, at såkaldt 'almindelige menneskers' hverdag på ingen måde var upopulært stof, tværtimod. I dag er skolemestre og andre eksperter ofte henvist til sendefladens udkantsområder, mens et bredt udsnit af befolkningen kommer til orde i reality-, livstils- og reportageprogrammer i den bedste sendetid. Heller ikke alle værter behøver i dag at være professionelle formidlere, men kan være mennesker, der mere er valgt i kraft af personlighed, evner med en løvsav, kagecreme eller lignende.

Overordnet har udviklingen medført, at vi i DR er gået fra monopoltidens ofte autoritativt klingende medialekt, præget af københavnsk rigsmål, til et mere pluralistisk, socialt og geografisk repræsentativt sprogideal. Det må siges at være et demokratisk fremskridt, men de grovere gloser, et mindre skolet hverdagssprog også har trukket med ind i den journalistiske formidling, har til gengæld fået mere knubbede ord med på vejen. Præsten Sørine Godfredsen skrev for eksempel i 2013 i Kristeligt Dagblad: "Når man i stigende grad kritikløst giver plads til alle på tv-skærmen og gør det til en pointe, at de blot skal fortælle så spontant og bramfrit som muligt, kan det ikke undgås, at sproget degenerer".

FOTO: LEA THOMSEN

MARTIN KRISTIANSEN

Blev som den første ansat som sprogredaktør i DR i 2008. Han er uddannet BA i litteraturvidenskab og historie samt diplomuddannet operasanger. Derudover er han underviser og forfatter til flere forskningsartikler og foredrag om sprog i medierne og har tidligere været vært og reporter i DR, blandt andet tilknyttet Orientering, Agenda og Europaklip på P1.

Hårde ord har konsekvenser

Spørgsmålet om, hvorvidt dagligsprogets mindre pæne sider også bør gengives i en større offentlighed, er ikke af ny dato. Allerede Ludvig Holberg fik på puklen for, at hans skuespil var fulde af eder. I en epistel forsvarer Holberg sig i 1750 på følgende måde: "Når man nøye saadant betragter, saa ere de Eder, som udtales på Skuepladsen, egentlig ikke Eder, saasom man der ikke sværger alvorliggen, men Ederne reciteres alleene af forestilte Personer, for at vise hvor ilde de lade i deres Munde, som betiene sig for Alvor af dem".

Den sproglige realisme bør altså tolereres for anskueliggørelsens skyld ifølge Holberg. Interessant nok angav DR lignende bevæggrunde her omtrent 250 år senere, da en beslægtet diskussion opstod i forbindelse med DR Ultra-serien "Pendlerkids". Når en dreng i serien kalder en pige for "bitch", tjener det et formål. Han fortryder nemlig, og hændelsen indgår i en opbyggelig fortælling om konfliktløsning blandt børn, og hvor moralen netop er, at hårde ord har konsekvenser og derfor bør undgås.

Har skældsord et ondt sigte, bander de fleste til gengæld nok mest af vane. Holberg skriver: "Mange mene slet intet med Eder, men sværge aleene af en blot ond Sædvane,

saa at de, som en vis Skribent haver antegnet, ikke kan sige, at de have sovet eller spiiiset vel, uden at kræve Fanden til Vidnesbyrd". Her nærmer vi os en anden mulig årsag til flere bandeord i medierne: Hvor normen for blot ti-femten år siden stadig var den manuskriptbårne oplæsning, foregår en langt større del af produktionen i dag på spontansprogets præmisser på grund af de mange direkte sendinger i radio og tv.

Det afslappede sprog

Spontansproget er i sagens natur mindre formfuldendt end det forberedte. Et mindre poleret udtryk øger ifølge forskningen troværdigheden. Måske særlig udtalt i en dansk kultur, hvor vi mistror det ophøjede og måler statsministerkandidater på, hvem vælgerne helst vil dele en øl med på et værtshus. Det afslappede sprog kan altså bruges til at signalere, at man ikke tager sig selv alt for alvorligt, men samtidig indebærer den mere glidende overgang fra privat til offentligt sprog, at de kraftudtryk, som indgår i mange menneskers daglige ordforråd, også slipper med ud i æteren.

Problemet forstærkes af generationsforskelle med hensyn til, hvilke ord der opfattes som problematiske. I "Pendlerkids" var det

især engelske bandeord som 'fuck' og 'fucking', der vagte opsigt. Modsat betragter de fleste vist i dag Olsen-banden som god familieunderholdning. Det til trods for, at to af seriens mest ikoniske sætninger lyder: "For Fa'n, Egon, de har sgu taget røven på dig igen" og "skide godt, Egon!". Som Holberg lader en præst sige, der hører nogle "nymodens eder": "Ej! Sværg dog ikke så stærkt, vil I sværge, da betien jer af skikkelige og gangbare Eder". Sproget ændrer sig, men det gør vores perception af det også. Ordet 'skam' opfattes ikke længere som et bandeord, selv om det oprindeligt har med Fanden at gøre – "skammen tage dig" - og 'sgu' figurerer nu blot som dialogpartikel i Grammatik over det danske sprog. Måske vækker bandeords uvanthed mere anstød end deres indhold? Som Holberg bemærker: "At sværge ved Gud er den største Eed, men den agtes dog ringere end utallige

andre af mindre vigtighed: Mange mennesker reflectere og ikke meget paa brugelige Eder; Men bevæges, naar de høre dem udi en nye og usædvanlig form".

Som det fremgår, har bandeord været en integreret del af vores kultur i mange år. Og det er således også en vedblivende diskussion, i hvilket omfang vore medier skal afspejle det danske sprogsamfund i fuld udstrækning. I DR's programetik fastslås det, at programmer ikke må indeholde groft sprog, med mindre det er redaktionelt begrundet som ved for eksempel satire. Men samtidig hedder det, at gæster medvirker på egne sproglige betingelser. Det er i dette spænd mellem at være forbillede for og afspejle det danske sprog, at DR til stadighed må manøvrere. Om snittet mellem disse to hensyn ligger rigtigt i øjeblikket, diskuterer vi meget gerne med seere, lyttere og brugere.

Da donkraft blev til dumkraft

Om sprog- og stavfejl, TV 2's sprogpolitik og tonen på de sociale medier.

Jeg ser netop nu Station 2 med undertekster (ttv 399), hvor jeg ser om dæktyverier. Jeg sidder og græmmes over at "hjul" staves "jul", og at "donkraft" staves "dumkraft". Ikke at jeg selv staver perfekt, men i det her tilfælde burde der ikke være så store fejl.

Sådan skrev en seer for et par år siden til seernes redaktør ved TV 2, og selv om der var tale om en maskinel og ikke menneskelig fejl i TV 2's anlæg til livetekstning, så viser henvendelsen, hvor stor betydning, TV 2's seere og brugere tillægger sproget. Det gælder især, når der går kludder i de sproglige udfoldelser.

Sprog- og stavfejl er et emne, som jævnlige dukker op i mails til både TV 2 og seernes redaktør, og der er ikke umiddelbart nogen klar linje i klagerne – ud over at de altså handler om stavfejl og ringe sprogfærdigheder.

Samtidig er det ofte helt banale spørgsmål som fejl i brugen af verber som "ligge/lægge" og "springe/sprænge", der giver anledning til kritikken. Andre gange drejer det sig om manglende nutids "r" – og nogle gange et "r" for meget, som da det i en artikel på tv2.dk

hed "hvor langt biler kan kører..."

- Når journalisterne ikke kan anvende basal dansk grammatik og stavning korrekt, så har man i mine øjne det forkerte job. Det svarer lidt til, at en ekspedient i Netto ikke kan kende forskel på en 10'er og en 20'er. Det må understreges, at jeg OFTE oplever disse fejl, og at det er sket gennem lang tid, så der er tale om et generelt problem. Kan TV 2 få øget kvaliteten i Nyhederne, spurgte en bruger af tv2.dk i sin klage til seernes redaktør.

Mails med kritik bliver sendt videre til de relevante redaktioner, så klagerne kan få svar – og så fejlene kan blive rettet i det omfang, det er muligt.

Seernes redaktør har ved flere lejligheder i sin årlige beretning til TV 2's bestyrelse gjort opmærksom på problemet. Det skete senest i beretningen for 2015, hvor det fremgik, at antallet af mails med klager over sprog- og stavfejl var vokset fra knap 200 i 2014 til over 400 i 2015. Det er vanskeligt at vurdere, om der er tale om en reel forværring, eller om TV 2's seere og brugere blot har været mere

opmærksomme på spørgsmålet.

TV 2's nyhedsafdeling har – blandt andet som en konsekvens af kritikken – valgt at skærpe indsatsen for at mindske antallet af både sproglige og faktuelle fejl. Den interne kampagne er omtalt i klummen ”Fokus på fejl” fra seernes redaktør, som kan findes på sr.tv2.dk/klummer.

TV 2's holdning til sproget

TV 2 har ikke nogen fast formuleret sprogpolitik. TV 2 følger dansk retskrivning, og desuden fremgår det af stationens etiske retningslinjer, at ”TV 2 tilstræber, at værter og medarbejdere både i tale og skrift undlader brug af bandeord”, idet det tilføjes, at ”kraftudtryk og slang kan dog i visse tilfælde forekomme, hvis det er redaktionelt begrundet”.

Der blev dog sat lidt flere ord på sagen i TV 2's public service-redegørelse fra 2011, hvor det hed, at TV 2 tilstræber, at studieværter, journalister og speakere giver sproget en professionel behandling i alle udsendelsestyper. Sproglig præcision og omhu er en integreret del af efterkritikken af TV 2's programmer.

På TV 2 Nyhederne og TV 2 NEWS er det fast kutyme, at journalisterne får individuel og løbende speaktræning af Nyhedernes sprog-/

FOTO: ???

LARS BENNIKE

Født 1956. Er TV 2's første seerredaktør. Han tiltrådte posten i 2008 og har været ansat på TV 2 siden 1990, blandt andet som jourhavende og reporter på TV 2 Nyhedernes udlandsredaktion, redaktionschef for Morgennyhederne og redaktionschef for Morgennyhederne samt Udlandsredaktionen. Han blev uddannet journalist fra Danmarks Journalisthøjskole i 1982.

stemme- og værtscoach, hvor der også bliver lagt vægt på den konkrete sprogbrug.

Tv-sproget er det talte sprog, hvor forståeligheden er i højsædet. TV 2 respekterer regionale sprogforskelle, og seerne må gerne høre, at journalister og studieværter kommer fra forskellige egne af landet. TV 2 tilstræber at bruge sproget i takt med tiden uden at gå forrest i sprogets udvikling. Målet for den gode speak er en personlig og dynamisk indtaling, som tager udgangspunkt i den enkelte fortæller og den specifikke historie.

Foruden det talte sprog ønsker TV 2 høj kvalitet i sine undertekster - både i oversættelserne af udenlandske indslag, programmer, film og serier samt i ttv-tekstningen af danske programmer. Også dette er et vigtigt område at sætte i fokus, idet tv-undertekster er den mest læste teksttype i Danmark.

Tonen i de sociale medier

En særlig udfordring er debatterne på TV 2's sider på især Facebook, hvor sproget og tonen ofte kan være både hård og udfordrende.

I retningslinjerne for brugerne på TV 2's Facebook-sider hedder det derfor, at "vi byder holdninger og meninger velkommen på vores sider og opfordrer til en god debat" og med tilføjelsen, at TV 2 ikke tillader "stødende

sprogbrug, personangreb, chikane og opfordringer til vold. [...] Ved gentagne overtrædelser vil brugeren blive udelukket".

Det er nemlig ikke nogen hemmelighed, at personer, som deltager i debatter om især politiske emner på Facebook, kan blive udsat for voldsomme kommentarer fra andre brugere. Denne risiko afholder en del brugere fra at debattere samfundsrelevante emner, og resultatet bliver derfor let en unuanceret debat, hvor det gælder om at råbe højest, og hvor man skal lede længe efter et godt sprogbrug samt saglige argumenter.

- Du burde aflives med en RØD snor, hed det således for nylig i en brugerkommentar. Andre kommentarer kan være om muligt mere nedsættende, obskøne og diskriminerende.

I et forsøg på at sikre den gode tone har TV 2 derfor indført såkaldte "community managers", der har til opgave at luge ud i de værste udladninger og sikre en ordentlig og nuanceret debat, hvor man kan ytre sin holdning og argumentere for sin sag - uden at blive chikaneret af andre brugere.

Moderation og tilstedeværelse i debattrådene på TV 2's Facebooksider har en positiv betydning for debatterne. Når TV 2's "community managers" opfordrer til et sobert sprog og en

ordentlig tone, er resultatet jævnlige, at brugere bakker op og tager diskussionen med dem, der stiller sig uforstående over for kravet om god tone, retningslinjer og moderation.

- Du bliver nødt til at forstå, at TV 2 skelner mellem form og indhold. Det handler altså ikke om, HVAD man skriver, men om HVORDAN man skriver det, hvilket i øvrigt fremgår af deres retningslinjer, hed det således i en kommentar fra en kvindelig Face-

book-bruger til en meddebattør, mens hun til en anden skrev, at "der er ikke tale om censur, hvis indlæg, der overtræder retningslinjerne, fjernes med reference til disse".

Det er derfor ikke kun TV 2's "community managers", men også brugerne selv, der som aktive ambassadører for sproget og tonen er med til at skabe bedre rammer for debatten på TV 2's sider på Facebook.

Kapitel 3

Det hører mediebrugerne

DR – en vigtig sproglig normsætter

Det er en udbredt opfattelse i den offentlige debat i dag, at det danske sprog er på vej mod forfaldets afgrund, fordi de unge taler grimmere, mindre korrekt og bruger flere grove og nedsettende ord om og til hinanden end tidligere. Men hvor kommer påvirkningen fra, og hvor kan man sætte ind, hvis man vil standse den påståede udvikling?

De unge taler, som det passer dem. Sådan kan påstanden om den negative udvikling i de unges sprog, som man ofte støder på i medierne, passende opsummeres. Mange mener, at de unge i dag ikke har det samme filter som tidligere generationer og derfor bruger flere og grovere bandeord om hvad og hvem som helst, der falder dem ind. Folkeskolelærere melder om flere verbale overfald end tidligere, og generelt tegner der sig i den offentlige diskurs et ærgerligt billede af ungdommens sprogbrug.

Dansk forskning i bandeord afviser dog påstanden om, at de unge i dag bander mere end andre generationer. Sprogforsker Marianne Rathje fra Syddansk Universitet, der blandt andet forsker i netop bande- og skældsord, er i sine undersøgelser nået frem til, at unge, midaldrende og ældre faktisk bander stort set lige meget. Når vi opfatter de unges sprog som

grovere, skyldes det formodentlig typen af bandeord, de forskellige generationer anvender. De ældre bruger nemlig mest bandeord som sgu og for pokker, som vi i dag opfatter som milde bandeord – hvis bandeord overhovedet. De unge derimod bruger i højere grad ord som lort, fuck og pis, der i manges ører er både grimmere og grovere. Samtidig ser det ud til, at de unge i dag har et andet syn på, i hvilke sammenhænge og om eller til hvem, de kan tillade sig at bruge de grove og nedsettende ord. De lader dem nemlig ikke længere blive inden for egne rækker.

Men hvad skyldes denne udvikling så? Hvem påvirker de unge og måden, de taler på? Et kvalificeret bud er medierne, der spiller en stadig stigende rolle i de unges hverdagsliv. Det er næppe noget nyt, at medierne har indflydelse på vores sprog. Men jo flere timer om dagen vi bruger i selskab med disse, jo større

må indflydelsen vel være. Og hvad så, hvis der samtidig sker en udvikling i sprogbrugen i medierne? Så er det vel naturligt, at denne smitter af på det talte sprog i samfundet?

Meget tyder på, at der bandes mere i medierne i dag end tidligere. Sprogforsker Marianne Rathje har for eksempel undersøgt forekomsten af bande- og skældsord i DR's børneudsendelser, og resultaterne viser, at der er væsentligt flere af disse i de nye produktioner end i de ældre. Måske er det derfor, børnene tror, at det er ok og måske endda sejt at bruge de grimme ord?

DR er en mastodont i det danske medielandskab. Med seks tv-kanaler og otte radiokanaler sidder de på en stor del af diverse sendeflader. Derfor har de også en stor magt, når det kommer til, hvilket sprog danskerne hører – og som følge deraf anser som normalt og måske endda godt. Det ser ud til, at DR er bevidst om sin enorme rolle og det ansvar, der følger med. I hvert fald har de udarbejdet en sprogpolitik og dedikeret et kapitel i deres programetik til at nedfælde retningslinjer om sprogbrugen, som medarbejderne forventes at følge.

Det er betryggende, at DR påtager sig et ansvar for, hvordan deres medarbejdere taler. Sprogpolitikken er dog svær at udlede noget

FOTO: ???

MALENE ULLERLUND MADSEN

25 år gammel og bosat i Odense. I juni 2016 blev hun færdig som cand. mag. i dansk fra Syddansk Universitet, hvor hendes primære interesse var sprog og medier. Nu arbejder hun som sprogmedarbejder hos Ordbogen.com, hvor hun blandt andet er med til at udvikle og korrekturlæse undervisningsmaterialer til folkeskolen.

konkret af, da DR gør meget ud af at betone, at sprogbrugen bør hænge sammen med målgruppen. Det ville utvivlsomt også være vanskeligt at lave helt snævre, håndfaste regler for sproget på en station, der har så forskellige produktioner henvendt til så forskellige målgrupper, men når der er brugt vendinger som "DR tilstræber den højest mulige sproglige kvalitet", der er svær at operationalisere, gør det sprogpolitikken vanskelig at efterprøve. For hvem bestemmer, hvad sproglig kvalitet er?

I DR's programetik er der noget lidt mere specifikt at komme efter. Først og fremmest vedkender DR sig heri rollen som en vigtig normsætter inden for dansk sprogbrug og erklærer, at de vil fungere som "sprogfornyer" og "sprogbevarer" og afspejle det sprog, der tales ude i samfundet. Derudover hævdes det, at især i programmer, der appellerer til børn og unge, skal DR undgå at bidrage til sproglig forråelse, og at medarbejderne som forbilleder ikke bruger grove bandeord og sexistisk og nedgørende slang.

Næde man at høre P3's radioprogram Rodeo, inden det blev sendt for sidste gang i december 2015, vil man måske undre sig. Her blev der nemlig i den grad smidt grove bandeord og nedgørende skældsord ud i æteren.

Faktisk var det måske ligefrem et af programets karakteristika. Der blev brugt ord og udtryk som "fuck", "pisse", "lort", "ad helvede til" – og listen er lang.

Rodeo blev sendt hver lørdag aften fra kl. 18.00 til 21.00 på P3 – en radiokanal, der ifølge DR selv er henvendt til de yngre lyttere og er garant for "substans, humor og ny musik". Her er altså et program, som netop appellerer, ikke til børn, men til unge. Alligevel kunne man i løbet af samlet set cirka 60 minutters snak høre ordet "kælling" 6 gange, "bitch" 4 gange, "idiot" 2 gange og "pikhoved" 2 gange – for blot at nævne nogle eksempler.

I et afsnit af Rodeo Parlamentet fra juli 2015, et radioprogram med de samme værter, der diskuterer forskellige samfundsmæssige emner med hinanden og med lytterne, blev der sat fokus på netop bandeord. Selvom den ene af værterne udtalte, at bandeord skurrer i hans ører, og at han især i radioen tænker over, hvordan han taler, blev der i dette program brugt 36 grove bandeord, 16 skældsord og en række andre eksempler på groft sprog. Derudover blev der afspillet et lydclip, hvor den ene værts 6-årige søn på værternes opfordring fyrede alle de bandeord af, han overhovedet kunne. Og selvom der var mange grove ord imellem, var værterne ikke rigtigt

imponerede. De havde tilsyneladende håbet, han havde haft mange flere oppe i ærmet.

Både når de to værter taler om bandeord og om andre emner, er der en ironisk undertone at spore, som gør, at man nok skal tage deres nedsættende sprogbrug med et gran salt og ikke nødvendigvis som udtryk for deres faktiske holdning. Det er øjensynligt også humor og ironi, når værterne praktiserer at bruge faste vendinger forkert, som når de for eksempel insisterer på at sige ”en verbum” og ”det korte og det lange”, og lægge trykket i ord forkert med vilje. Men kan man forvente, at alle opfanger ironi gennem radioen? Hvis ikke de gør, har man nok ikke bidraget til at fremme et korrekt dansk, sådan som DR skriver i deres retningslinjer, at de ønsker.

Ovenstående er som sagt eksempler på programmer, der skal indeholde humor og satire. Men i stedet for at lade det satiriske element udgøre en formildende omstændighed, der kan sikre, at de unge ikke tager de grove ord bogstaveligt, kan man forestille sig, at de får opfattelsen af, at andre vil synes, de er sjove, når de bruger disse ord. Og derfor vil lysten til selv at bruge de samme ord og udtryk måske blive forstærket. Hvorfor lade være, hvis man kan få andre til at grine?

Et andet radioprogram på P3 er Lågsus,

der indtil en større programomlægning ved årsskiftet blev sendt hver lørdag aften fra kl. 21.00 til 24.00, hvor det kunne fungere som opvarmning til byturen. Siden årsskiftet har de to værter, Pelle Peter Jensen og Nicholas Kawamura, i stedet sendt programmet mandag til fredag fra kl. 16.00 til 18.00, hvor de snarere lægger lyd til madlavningen. Lytterne hører dog nok stadig til den yngre del af befolkningen, og konceptet er stadig, at værterne fyrer op for en fest i din radio.

I forhold til i Rodeo er der i Lågsus skruet ned for især skældsordene, men både de mildere bandeord som sgu og de mere grove såsom ”eddermame”, ”fandme”, ”skide” og ”fuck” (i alle dets afskygninger) er ganske hyppigt repræsenterede. De to Lågsus-værter har stor succes, også uden for programmets sendetid, og deltager blandt andet i årets grønne koncerter og festivaler rundt om i landet. Det er ikke svært at forestille sig, at mange unge mennesker ser op til de succesfulde værter, og at de derfor vil være tilbøjelige til at efterligne deres måde at fremstå og dermed tale på. Det er set ofte før, at ord og udtryk brugt i tv- og radioprogrammer (for eksempel TV 3's Paradise Hotel og det tidligere P3-program Monte Carlo) lynhurtigt kan manifestere sig blandt unge landet over.

Hvad enten man synes, det er ok, at der bandes i medierne, eller ej, er det derfor svært at forestille sig, at sprogbrugen i radio og tv ikke har indflydelse på, hvordan man taler i samfundet – og nok især blandt de unge. Ønsker man, at sproget skal udvikles i anden

retning, er det nok et givtigt sted at sætte ind. Om lukningen af Rodeo er et af DR's initiativer med netop dette for øje, er det dog, på trods af flere henvendelser til DR, ikke lykkedes mig at finde ud af.

Bandeord og selvkontrol

En klog mand har sagt, at et menneskes sprog er med til at afsløre den sande indre karakter. Hver gang man åbner munden, giver man en del af sig selv til kende, og ligeledes kan man få indblik i sin egen person ved at erfare, hvordan man med sine mere eller mindre barske ord påvirker omgivelserne. Jeg ved godt, at det kan fremstå som en lidt tantet tilgang til vores løbende diskussion om lødighed i debat og samtale, men vi er nødt til at tale om bandeord. For de er overalt, og vi er ikke tilstrækkeligt bevidste om, hvordan de udgør en katalysator for vores måde at udtrykke os på. Bandeord betegner netop den mangel på kontrol i forhold til sproget og ens eget sind, der er på spil i dag, og man kan begynde med at konstatere, at bandeord jo er forbundet med det onde: Med satan, helvede og fanden – alt det, der kendetegner den sorteste kraft i verden, hvilket de færreste sikkert tænker over, når for eksempel dommerpanelet i X-Factor fredag aften udfolder alle de dæmoniske glosers. Eller når figurerne i DR-søndagsdramaet Bedrag bander sig gennem deres grådige og dunkle forehavender.

Vi er med andre ord omgivet af det rå sprog, og når der bandes meget, kan det tolkes som mangel på bevidsthed angående indholdet af både det onde og det gode. Og

ikke mindst vores eget forhold til det. I kirken bander man ikke, selv børn og unge afholder sig som regel instinktivt fra det. Det skyldes ikke, at rummet i sig selv er helligt, men har snarere at gøre med, at der herinde findes en udpræget bevidsthed om netop ondt og godt. Og dermed menneskets pligt til at ære det sidste. Derfor lyder bandeord i et kirkerum som helt enorme krænkelse, ja, som en bevidst vilje til at underkaste sig noget brutalt og fremmed, og alle kan pludselig høre, hvor voldsomme bandeordene reelt er. De repræsenterer menneskets mærkelige trang til at tjene det livsfjendske, og denne sært frivillige accept af sprogets grimme kræfter er vigtig at forholde sig til, når vi diskuterer den til tider uciviliserede tone mellem os. Den er forbundet med en mangel på selvkontrol og med fristelsen til at lade selve det følelsesmæssige udbrud definere ens ærinde. Når man bander, udtrykker man ren og ufortyndet spontanitet og glemmer måske, at man gør rummet grimere for andre ved at lade sin personlighed agere så aldeles frit.

Denne tro på den spontane tilstand som noget ganske berettiget er med til at præge hele måden, hvorpå vi omgås hinanden. Der er bestemt en vis selvoptagethed forbundet med det, og jeg skriver om netop dette i min

seneste bog om narcissisme, fordi jeg tror, at dyrkelsen af det umiddelbare i ens indre og retten til at udfolde det udgør en del af forklaringen på, at vores samtale af og til bliver for rå. Den enkelte tror, at ethvert udsagn har en værdi, blot fordi det er mig, der så lidenskabeligt siger det, men kunsten er jo netop at kunne skelne mellem det i vort indre, der skal udstilles for andre, og det, der ikke skal. Det handler om forholdet mellem følelser og selvkontrol, og vores brug af sproget afslører, hvor vi står. Kald mig bare en tante, men bandeordene stikker dybere, end vi tror. De er med til at afsløre, om vi for alvor overvejer, hvilke ord vi bruger. Hvad de gør ved andre. Og hvad de egentlig betyder.

Denne artikel blev oprindeligt publiceret som kronik i Berlingske, 7. februar 2016.

FOTO: LEIF TUXEN/SCANPIX

SØRINE GOTFREDSEN

Født i 1967. Er uddannet teolog og journalist og ansat som sognepræst ved Jesuskirken i Valby. Hun har tidligere arbejdet som journalist og har i mange år bidraget til den offentlige debat, særligt angående værdispørgsmål, tro, dannelse, kristendom og det eksistentielle. Sørine Gotfredsen har blandt andet udgivet bøger om den åndløse dansker og forståelsen af Søren Kierkegaard.

Ord skaber virkelighed

I stedet for at afskaffe racismeparagraffen burde der arbejdes for en bedre balance mellem respekt for ytringsfriheden på den ene side og respekt for friheden fra racisme og diskrimination på den anden side. For ord er ikke bare ord.

Sig til dit perkerafkom, at de skal lade være med at glo på mig. Sådan sagde en mand til en mor og hendes to børn ved et offentligt busstoppested. Det er udsagn af den slags, som vil blive lovlige, hvis racismeparagraffen afskaffes. Og det er, hvad for eksempel Trykkefrihedsselskabet og netværket Fri Debat arbejder for. I stedet for at afskaffe racismeparagraffen burde der arbejdes for en bedre balance mellem respekt for ytringsfriheden på den ene side og respekt for friheden fra racisme og diskrimination på den anden side. For ord er ikke bare ord. Ord kan slå hårdt. Ord kan skabe virkelighed. Der er ord, som er så nedværdigende og så krænkende for personer, der tilhører en minoritet, at ordene ikke tillades. Der er en grænse, og sådan har det været i mange år. Ikke bare af hensyn til de personer, der krænktes, men også af hensyn til samfundets beståen som helhed. Af hensyn til Danmark som demokrati. Et ægte demokrati er nemlig ikke alene et flertalsstyre.

Et demokrati skal kendetegnes ved, hvordan det behandler sine minoriteter. Derfor har der også i Danmark i mange år været en lovgivning, som beskytter minoriteter mod racistiske ord.

Racismeparagraffen i straffelovens § 266 b gør racistiske og forhånende ytringer strafbare. Det er en bestemmelse, som stammer fra 1939, hvor den blev vedtaget som reaktion på nazisternes overgreb mod jøder i Tyskland. I dag indeholder den et forbud mod at udbrede udtalelser, der forhåner grupper af mennesker på grund af deres race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering. Forbuddet vedrører både udtalelser, billeder og karikaturer. Racismeparagraffen opstiller en række betingelser for, at en udtalelse kan karakteriseres som ulovlig racistisk. Tilsammen sætter disse betingelser en grænse mellem på den ene side strafbare racistiske ytringer og på den anden side lovlige ytringer omfattet af ytringsfriheden.

Danske domme illustrerer, at der skal meget til, for at en ytring betragtes som ulovlig racistisk. Det er derfor ikke korrekt, at racismeparagraffen er årsag til, at danskere i dag forhindres i at give udtryk for deres synspunkter om etniske minoriteter. Virkeligheden er, at det kun er de allermest forhånende og nedværdigende udtalelser, som bliver straffet. Over en periode på ti år – mellem 2000 og 2010 – har der ifølge Rigsadvokaten rent faktisk kun været 49 danske domme om racismeparagraffen. Kun offentligt fremsatte racistiske ytringer er strafbare. En landsretsdømme fra 2001 handlede for eksempel om en person, som havde fremsat nogle racistiske ytringer i en bus. Han blev ikke dømt, fordi ytringen ikke var fremsat til udbredelse i en videre kreds. Racistiske ytringer rettet mod en enkeltperson i et supermarked eller mod fremmede generelt vil typisk heller ikke være strafbare. Strafbare ytringer skal nemlig rette sig mod en afgrænset gruppe af mennesker som for eksempel jøder eller muslimer. Endelig skal de racistiske ytringer være tilstrækkeligt grove for at være strafbare. En annonce fra Fremskridtspartiet var således ifølge Vestre Landsret i 2001 ikke grov nok. Annoncen havde følgende ordlyd: »Er du også bange for fremtiden med al den kriminalitet og vold-

FOTO: ???

PIA JUSTESEN

Er en anerkendt ekspert indenfor CSR og ikke-diskrimination. Hun er jurist, tidligere advokat og har en Ph.D. fra Københavns Universitet i menneskerettigheder og ligebehandling på arbejdsmarkedet.

Pia Justesen er grundlægger af Justadvice, hvor hun rådgiver en lang række private og offentlige virksomheder og organisationer.

tægt, indvandrere og ikke mindst muslimer har påført Danmark? Fremskridtspartiet er et af de partier, der vil bekæmpe denne grusomme vold og kriminalitet.«

Det er således svært at finde belæg for, at racismeparagraffen skulle begrænse den frie debat i Danmark. Det er også uklart, hvad det mere præcist er for en debat, som racismeparagraffen forhindrer. Der er på den måde stor kontrast til den udbredte opfattelse af, at det åbne danske samfund er under angreb. Spørgsmålet er i virkeligheden også, hvad der er så værdifuldt ved at få alle typer af forhånende ytringer ud i offentligheden? Hvordan ville følgende udtalelse for eksempel bidrage til det danske demokrati: ”Muslimer i Danmark begår grove strafbare handlinger og udgør en trussel mod danskernes liv og sikkerhed. De skal derfor indfanges og opsamles i koncentrationslejre, så de er afskåret fra at kunne skade danskerne. I lejrene skal deres levestandard gradvist nedsættes, indtil de kan udsendes.” Højesteret fandt i 2003, at disse udtalelser var strafbare på grund af deres forhånende og nedværdigende karakter over for muslimer. I Danmark er det en udbredt holdning, at ytringsfriheden skal betragtes som en mere tungtvejende og værdifuld rettighed end friheden fra racisme og diskrimination.

Der synes i realiteten at være en nærmest fuldstændig fri adgang til at tale åbent og negativt om indvandrere, muslimer og etniske minoriteter.

Det er også, hvad mange etniske minoriteter oplever. En undersøgelse foretaget af Catinét Research og offentliggjort i Ugebrevet A4 8. februar 2010 viser, at det største problem for etniske minoriteter i dagens Danmark ikke er, at de oplever diskrimination på arbejdsmarkedet. Problemet er den diskrimination, de oplever fra politikere og medier. Det er uundgåeligt, at de negative nyheder og ”indvandrerhistorier” i medierne tages personligt af mange personer med etnisk minoritetsbaggrund. De negative historier bidrager til at forstærke følelsen af ikke at høre til i det danske samfund. Ofte høres grove beskyldninger mod etniske minoriteter blive fremsat i medierne og i ytringsfrihedens navn. Sjældent bliver det diskuteret, hvorvidt beskyldningerne er udtryk for racisme og diskrimination. Hvis det går højt, bliver det diskuteret, om udtalelserne nu var lidt for grove eller upassende.

Racismeparagraffen er i det hele taget ikke særligt enestående. Faktum er, at ytringsfriheden begrænses på alle mulige andre områder. Eksempelvis findes et klokkeklart forbud

mod injurier, som udgør en begrænsning af ytringsfriheden. Desuden begrænses virksomheder i deres markedsføring af alkohol over for børn. Medicinalindustrien begrænses i markedsføringen af receptpligtig medicin, og medarbejdere begrænses i deres ytringsfrihed på grund af loyalitetspligten over for arbejdsgiver. Få synes at stille spørgsmålstegn ved rimeligheden af, at ytringsfriheden begrænses i markedsføringslovens eller loyalitetsforpligtelsens navn. Hvorfor er det så, at vi endnu engang skal diskutere rimeligheden i, at majoritetsbefolkningen tilsyneladende på grund af racismeparagraffen begrænses i ytringsfrihed? Hvorfor er det så vigtigt, at majoritetsbefolkningen skal have en ubegrænset frihed til at forhåne lige præcis de grupper i samfundet, som i forvejen er marginaliseret? Hvorfor er det så vigtigt at have en ubegrænset mulighed for at nedværdige de grupper i samfundet,

som generelt har allermest vanskeligt ved at komme til orde og tage til genmæle i offentligheden? Hvorfor er det så vigtigt med fri debat om dem, der i forvejen ofte oplever ikke at høre til? Hvorfor er der i det hele taget så meget fokus på ytringsfriheden og så lidt fokus på friheden fra racisme og diskrimination? Er den ubegrænsede ytringsfrihed virkelig så vigtig, at alle andre grundlæggende hensyn, værdier og rettigheder skal sættes til side?

Ord er ikke bare ord. Hvis ord gentages tilstrækkeligt mange gange, risikerer de at blive opfattet som fakta. Ord i offentligheden er derfor ikke ligegyldige. Ligesom man må stå til ansvar for sine handlinger, må man også stå til ansvar for sine offentlige ord.

Denne artikel blev oprindelig publiceret som kronik i Berlingske, 17. juni 2010.

Fra møgbeskidt hundehoved til **klam stodder**

Et mere autentisk sprog øger mængden af bandeord og skældsord i medierne, og det gør sproget mere aggressivt. Det er problematisk i børne- og ungdomsserier, mener adjunkt og sprogforsker ved Syddansk Universitet, Marianne Rathje.

Der var engang, hvor alle, der skulle i radioen eller på tv, først skulle igennem en taletest. Man skulle jo være sikker på, at dem, der tonede frem på den store skærm, var til at forstå for den almindelige dansker. Det er der ikke meget autenticitet over, og det var da netop også den manglende autenticitet, der afspejlede radioen og tv'et dengang for efterhånden mange år siden. I dag er billedet noget mere broget, når vi tænder for vores fladskærms-tv og radioer. Alverdens mennesker får taletid, og endnu flere deltager i en lang række reality-programmer, hvor netop det autentiske er en væsentlig del af programkonceptet. I tilkøb er det blevet sværere at høre og forstå, hvad der bliver sagt i radio- og tv-programmerne. I de store dramaproduktioner mumles der i ét væk, og vage udtryk som "på en måde", "sådan noget" og så videre er støvsuget væk, så vi er vidne til et meget mere udtryksfuldt sprog, særligt i tv-fiktion.

Udtryksfuldt sprog

Og hvad så, kunne man med frækhed fristes til at spørge. Er det ikke godt, at vi kan genkende os selv i dem, der er på skærmen? Er det ikke godt, at det hele er blevet meget mere autentisk, end det var for 30-40 år siden? Ikke ubetinget godt, mener adjunkt og sprogforsker ved Institut for Sprog og Kommunikation på Syddansk Universitet, Marianne Rathje.

- Det er et problem, fordi det er vigtigt, at vi kan forstå og høre, hvad der bliver sagt. Det er jo ikke sådan, at vi kan spørge, om de vil sige det igen, hvis ikke vi fik fat i det første gang. Det autentiske udtryk betyder også, at sproget i medierne er mere udtryksfuldt end vores hverdagsprog, for eksempel med bandeord. Det viser undersøgelser fra USA, og vi ser det også helt ned i børne- og ungdomsprogrammer på for eksempel DR Ultra, fortæller Marianne Rathje.

Ni gange flere bandeord

Og hun ved, hvad hun taler om. I påsken 2015 undersøgte hun sproget i to tv-serier på kanalen DR Ultra, der henvender sig til de 7-12-årige. I Panisk påske viste Marianne Rathjes optælling af bandeord, at der bliver brugt ni gange flere, end danskerne bruger bandeord generelt. I en anden tv-serie, Pendlerkids, som DR har sendt på Ultra siden 2012, bliver der brugt syv gange flere bandeord, end danskere bruger ude i den virkelige verden.

- Frekvensen af bandeord i de to nævnte DR-børneserier er dobbelt så høj, som den var i min barndoms tv-serie for børn, Busters Verden, fra 1984. Ikke, at der ikke var bandeord, dengang Buster huserede på DR, men vi er oppe i en helt anden bandeordsliga nu, siger Marianne Rathje.

Møgbeskidt hundehoved

Bandeordene i de to tv-serier på DR Ultra er dog ikke det værste. Også skældsord er der masser af, særligt i Panisk påske, og de er væsentligt grovere end for 30 år siden.

- I Busters Verden, der er over 30 år gammel, blev Buster berømt for at sige "dit møgbeskidte hundehoved." På DR Ultra kan vores børn og unge i dag høre udtryk som "din freaking pervert", "klamme stodder", "svin" og "psykopat." Ud over bandeord og

FOTO: HANNE LOOP

MARIANNE RATHJE

Adjunkt og sprogforsker ved Syddansk Universitet. Fra 2008-2012 var hun forsker ved Dansk Sprognævn. Marianne Rathjes forskningsområder tæller blandt andet sproget i de nye medier, bandeord og andet groft sprog i medierne.

skældsord bidrager tv-serien Panisk Påske også med udtryk som ”hold nu din fede kæft”, ”luk røven”, ”stop det, eller jeg smadrer dig” og ”fuck af,” fortæller Marianne Rathje.

Om det store antal bande- og skældsord i de to DR-serier har en reel indflydelse på børnenes og de unges sprogbrug, er ifølge Marianne Rathje svært at sige.

- Jeg er splittet mellem min personlige opfattelse og min forskeropfattelse i det spørgsmål. Der er ingen forskning, der har bevist, at sproget i medierne forandrer vores sprog. I hvert fald ikke en varig ændring. Men personligt kan jeg iagttage, at det har en effekt. Efter min datter havde set Panisk påske sidste år, begyndte hun for eksempel at sige ”vi ved, hvor du bor, vi nakker din mor” – et udtryk, der bliver brugt i Panisk påske. Hun kom også hjem og fortalte, at børnene i hendes klasse sagde det samme. Så der havde det en effekt, siger Marianne Rathje.

DR har et ansvar

Uanset, hvor stor effekten af bande- og skældsord i medierne er, så mener Marianne Rathje, at DR har et sprogligt ansvar i hvert fald i deres børneudsendelser.

- DR's argument for at bruge bandeord er, at deres serier skal være autentiske. Men

jeg mener godt, de kan tænke over at lave udsendelser, der påvirker børnene i en positiv retning. Man kan godt gøre indtryk på børn uden, at det skal være med brugen af et voldsomt sprog. Se bare på Pippi Langstrømpe og Emil fra Lønneberg. Der bliver ikke bandet i lige så høj grad som Pendlerkids og Panisk påske, og børnene er stadig rigtig glade for de udsendelser, vurderer hun.

Sproglig forbedring på vej

Noget tyder da også på, at DR har taget den sproglige kritik til sig. Forinden dette års genudsendelse af Panisk påske, var seriens fem afsnit igennem klippemaskinen i DR, og en del af de værste gløser blev forsøgt udryddet.

- Jeg synes ikke, der var den store forskel at spore i genudsendelsen af Panisk påske i år. For eksempel havde DR ændret ”vi ved, hvor du bor, vi nakker din mor” til ”vi ved, hvor du bor, du er grim som din mor.” I mine ører ændrer det ikke det store. Men jeg synes alligevel, at DR skal have ros for at være villige til at revurdere serierne, siger Marianne Rathje, der vurderer, at der er et øget fokus på et ordentligt sprog på vej.

- Vi lever i øjeblikket i en kultur, hvor der er meget kort fra følelse til udtryk og handling. Vores kultur hylder det autentiske,

og det betyder, at vi ikke må spærre vores følelser inde. Det er blandt andet med til at forklare det mere aggressive og voldsomme sprog i medierne. Når det er sagt, så tror jeg, der kommer en forandring i forhold til, hvor mange bandeord og hvor groft sproget må være i børneudsendelser. Vi er blevet mere

opmærksomme på sproget i det hele taget og på, at der ikke skal så meget til, før vi bliver kede af det. Så jeg synes, jeg kan se en øget opmærksomhed på, at vi skal have et ordentligt sprog, lyder vurderingen fra Marianne Rathje.

KLF, KIRKE & MEDIER

- Danmarks største mediebrugerorganisation
- Med 13.000 medlemmer i ryggen har vi løbende dialog med medier og politikere
- Vi er fælleskirkelige og partiupolitiske
- Vi modtager reaktioner på programmer via vores app, hjemmeside og fysiske reaktionskort

HER FINDER DU OS

- klf.dk
- facebook.com/kirkeogmedier
- Nyhedsmail hver 14. dag
- Medlemsmagasinet Kirke & Medier
- info@klf.dk